

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ**

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду од 27. фебруара 2017. године одређена је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње **Тамаре Матовић** под насловом „**Завештања у архивама светогорских манастира (XIII – XV век)**“, у саставу: академик др Мирјана Живојиновић, научни саветник Византолошког института САНУ у пензији, проф. др Сима Аврамовић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, проф. др Срђан Шаркић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду.

Након што је прегледала докторску дисертацију, Комисија подноси Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду следећи

ИЗВЕШТАЈ

I Основни подаци о кандидату и дисертацији

Тамара Матовић је рођена 1988. године у Београду, где је завршила Основну школу „Војвода Радомир Путник“ и Четврту београдску гимназију. Студије Правног факултета Универзитета у Београду уписала је 2007. године, а 2011. године дипломирала је са просечном оценом 8,89. Исте године уписала је Мастер студије на Компаративно-историјском подмодулу, Правно-историјског модула. Године 2012. одбранила је Мастер рад под насловом „Брак у Византији: личноправни односи“, са оценом 10, под менторством проф. др Симе Аврамовића.

У децембру 2012. године уписала је докторске студије, на Историјскоправној научној области. Као оквирно питање докторске тезе одређени су позновизантијски тестаменти, а за коменторе проф. др Срђан Шаркић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду, и проф. др Сима Аврамовић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду. На докторским студијама кандидаткиња

је у току прве три године положила докторске испите, обавила друге захтеване обавезе и одбранила пројекат докторске теме.

Од 2013. године кандидаткиња је запослена у Византолошком институту САНУ, где је прошла звање истраживача приправника (2013-2015), а тренутно се налази у звању истраживача сарадника (2015). Две школске године слушала је наставу (класичног) грчког језика на Одељењу за класичне науке Филозофског факултета Универзитета у Београду, и успешно полагала пратеће колоквијуме, заједно са студентима класичних наука. Говори енглески, а служи се француским и немачким језиком. У раду са изворима користи грчки и латински

Од 2013. године учесник је пројекта „Традиција, иновација и идентитет у византијском свету“, преко своје матичне институције. Такође, дједан је од учесника на међународном пројекту успостављеном између САНУ и БАН (Бугарска Академија на науките). Била је асистент Организационог одбора 23. међународног конгреса византијских студија, и ко-секретар пратеће публикације (*Proceedings of the 23th International Congress of Byzantine Studies: Thematic Sessions*, eds. D. Dželebžić, S. Vojanin, Belgrade 2016). У периоду од 2014. до 2017. године вршила је и дужност библиотекара Византолошког института САНУ. Од 2015. године сарадник је на библиографији једног од водећих часописа из области византијских студија –“Byzantinische Zeitschrift“.

Учествовала је на више научних скупова, међу којима се посебно истиче 23. међународни конгрес византијских студија са саопштењем ”Concerning Diverse Legal Significance of a Document in Byzantine Private Law” и Шеста национална конференција византолога (реферат под називом „Прилог проучавању средњовековног права: ослобођење зависних лица у византијским тестаментима“). Током 2015. године узела је учешћа на конференцији организованој на Правном факултету Универзитета у Београду у част 125 година од рођења А. В. Соловјева („Грчки црквени достојанственици у пословима приватног права. XIV век“), као и Форуму младих историчара права (“Contribution to the Studies of Byzantine Law: The Evolution of Institutions of the Private Law and the Discrepancy in the Sources“). На форуму историчара римског права SIHDA 2016 поднела је излагање “Monasteries in Everyday and Extraordinary Risks: The Case of Byzantine Law“.

Аутор је неколико студија у водећем домаћем и светском часопису научне области византологија. Радови „Μαρία као основ за развод брака у Новелама СХI и

СХII Лава VI Мудрог“, и „Епитроп (ἐπίτροπος) – извршилац тестаментa“, објављени су у Зборнику радова Византолошког института, котираном као национални часопис међународног значаја, који се налази на Erih Plus листи, а од скоро и на Thompson Reuters листи светских часописа.

Списак радова:

1. Грчки црквени достојанственици у пословима приватног права, Зборник са скупа посвећеног 125-годишњици рођења А.В. Соловјева; ур. З. Мирковић, Н. Кршљанин, у штампи;
2. Прилог проучавању средњовековног права: ослобођења у византијским тестаментима, *Анали Правног факултета у Београду* 64-1 (2016), 238-259;
3. Μετὰ θάνατον δῶρον у светогорским актима, ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ, *Mélanges offerts à Mirjana Živojinović*, ур. Б. Миљковић, Д. Целебцић, Београд 2015, 427-441;
4. Епитроп (ἐπίτροπος) – извршилац тестаментa, Зборник радова Византолошког института 51 (2014), 187-214;
5. Μανία као основ за развод брака у Новелама СХI и СХII Лава VI Мудрог, Зборник радова Византолошког института 50/1 (2013), *Mélange Ljubomir Maksimović*, 269-282;
6. Намерни побачај и чедоморство у византијском кривичном праву, *Ниш и Византија XII* (2013), 661-672.

Прикази:

1. Legal history at the 23th International Congress of Byzantine Studies, *Annals of the Faculty of Law in Belgrade* 64/3 (2016), 319-322;
2. „Зборник радова Византолошког института 50“, *Иницијал* 3 (2015) 243- 250 (коаутор са Б. Павловић, М. Живковић);
3. „Зборник радова Византолошког института 50“, *Flogiston* 23 (2015) (коаутор са Б. Павловић, М. Живковић).

2. Основни подаци о дисертацији

Наставно-научно веће Правног факултета Универзитета у Београду је на седници одржаној **24. новембра 2014.** године одобрило кандидаткињи Тамари Матовић израду докторске дисертације „Завештања у светогорским архивама (XIII-XV век)“, а за коменторе су одређени проф. др Сима Аврамовић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, и проф. др Срђан Шаркић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду. То је потврдило Универзитетско веће правно-економских наука одлуком од **9. децембра 2014.**

Докторска дисертација Тамаре Матовић је написана на 267 страница текста А4 формата (ћириличним писмом, фонт Times New Roman 12pt, проред 1,5), од чега је 220 страница рада, којима претходи списак скраћеница, садржај и сажетак, а уз који су додата два прилога, резиме на енглеском језику, списак литературе и правних извора, списак фигура, те биографија и библиографија кандидата, као и изјаве о ауторству. Докторска дисертација кандидаткиње Тамаре Матовић је написана у потпуности у складу са стандардима Универзитета у Београду у погледу форме и садржине.

II Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације су документи, написани на византијском грчком језику, који су сачувани у архивама светогорских манастира. У питању је 18 завештања (и једно фалсификовано), од којих су многа тек у последње време први пут публикована. Ти документи углавном нису насумично долазили у манастире, већ су пратили пренос својине са појединаца на та правна лица, „за сигурност“ (εἰς ἀσφάλειαν). Из истих разлога, међу документима повезаним са обављеним завештањима, нашли су се и докази о претходним власништвима над завештаним поседима и покретним стварима, а који употпуњују слику о релевантним правним питањима. Докторска теза се, у том погледу, не ограничава само на проучавање завештања, већ и других правних послова, који су са тим изјавама воља, били повезани. Са друге стране, познато је да су позновизантијске збирке прописа извор посебног карактера, и да се на основу њих не може са прецизношћу пратити постојање и развој појединих института римског права, који су усвојени и описани у тим изворима. Документи су на тај начин извор посебне

вредности за проучавање византијског правног система, и појединих института, какав је овде случај. У том погледу, тестамент (διαθήκη), на основу зборника права јесте творевина преузета из римског права, која је већ у антици значајно променила карактер. Даљу нарав византијског тестаментa обликовале су интервенције царева Македонске династије, а затим и обичаји. Из тих разлога, једино се на основу докумената, и сучељавањем са закључцима до којих је дошла дипломатика као помоћна историјска дисциплина, може на прави начин спровести веродостојна правноисторијска анализа. Блиски по садржини тестаментима су и други документи, у којима су описана располагања учињена mortis causa, који обично носе назив завештајница (ἀφειρωτικὰ γράμματα), која су такође уврштена у изворни материјал.

III Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Кандидаткиња је испитала постојање неколико хипотеза. На почетном месту, истраживана је суштина рецепције римског права у византијско, на основу примера института тестаментa. Показало се да је византијски тестамент, ван пасивних сазнања која о њему постоје у збиркама права, другачија правна творевина од римског тестаментa, при чему се мисли на тестамент чији је коначни облик достигнут у антици. Познато је да је и античко грчко право имало свој допринос у тим питањима, па је истраживан утицај и тог правног система. Коначно, неколико хипотеза се односи на дипломатичку структуру византијских завештања, у којима се налазе формуле рановизантијских или протовизантијских тестамената на грчком језику. Такве дипломатичке формуле у позновизантијским тестаментима, врло су древне, и биле су идентичне са формулама у раним тестаментима, са тим, да су у њима имале стварни правни смисао, док се у позновизантијским тестаментима јављају само као подсетници на некадашње правила и процедуре, што поново сведочи о укорењеној свести о правилима римског права у том систему. Посебна питања отворена су у погледу канонског и ктиторског права, која су имала снажан утицај на радњу завештања. У том погледу изложена је хипотеза да је византијско завештање у многоме постало творевина условљена институтима канонског и ктиторског права, који се налазе у његовој садржини.

IV Кратак опис садржаја дисертације

Теза се састоји из четири дела. Након увода, у којем су објашњени предмет и циљ истраживања, налази се први део посвећен коренима византијских завештања. Ту се проналазе компарације између византијских грчких и римских латинских прописа о облицима тестамената, као и о сродних правних установа: легату, кодицилу, фидеикомису и поклону за случај смрти. Након тога, представљени су византијски документи, и објашњена је веза са правним пословима у вези са којима су они настали. Последњи део прве целине показује византијска сазнања и схватања о пословној и завештајној способности, самовласнима и подвласнима, као и имовинским јединицама којима последњи могу располагати.

Други део је просопографског карактера, и у њему су представљена лица која су у улози завешталаца у документима. Особе су наведене према подацима из завештања и других докумената у којима се помињу, као и других, литерарних извора. Посебно је напоменуто да су то углавном угледна и истакнута лица, па се у анализи њиховог живота, отварају питања везана за политиче и дипломатске прилике у временима у којима они живе.

Трећи део рада се односи на располагања о којима се чита из завештања. И тај део, као и претходни, почиње општим запажањима, у којима је кандидаткиња покушала да изнесе синтетичке закључке о појавама о којима је читала. У овој целини, ту су изнесени закључци у погледу састава заоставштине, покретних и непокретних предмета, права, затим инвентара заоставштине и његове улоге, оснивања манастира и приписивања имовине, налога и правила за монашку заједницу уколико је завешталац настојатељ такве заједнице, питањима ктиторства, навода о потраживањима и дуговима завештоца, и тсл. Након општих одлика, прелази се на анализу појединих одредаба сваког завештања, чија опширност је условљена детаљношћу самог документа.

Четврти део рада односи се на формалне и дипломатичке одлике докумената. На том месту су изучаване формалне карактеристике израза последње воље, али и доведене у везу дипломатичким формулама. Текст рада прате илустрације, углавном преузете из Archives de l'Athos, на којима се сасвим јасно и уверљиво види о питањима из ове теме докторске тезе.

Рад се завршава закључком, који синтетизује запажања изнета у претходним целинама, и први пут нама познато сучељава дипломатичка запажања о документима и историјскоправну анализу.

Рад садржи два прилога. Први прилог је кривотворено завештање монахиње Агате, које је по својим материјалним и формалним карактеристикама очигледно фалсификовано, што аутор наводи на овом месту. Други прилог је индекс термина византијског права који се проналазе у комплетном раду, и који до сада, на овај начин, није био направљен. Термини нису преведени, али садрже упут на страницу рада на којој се налазе, где се адекватно може прочитати њихов превод, али и важније, околност и смисао у којем се проналазе.

V Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација кандидаткиње Тамара Матовић под називом „Завештања у архивама светогорских архива (XIII-XV век)“ представља самостално и оригинално дело у коме је учињена правна, историјска и дипломатичка анализа светогорских завештања, која потичу из периода од 1216. до 1445. године. То су оригинални документи, и преписи, који су сачувани у манастирским архивама, а написани су на територији Свете горе, Хаклидици али и у градским центрима Солуна и Верије, док је један тестамент настао на тлу Мале Азије. Завештавање у Византији је до сада углавном проучавано на основу законских прописа, сачуваних у комплаторним збиркама, које нису имале посебан значај за разумевање правне праксе. Иако је византијско право несумњиво повезано са римским, кроз документе се јасније види где се та веза у погледу завештања прекида, односно, кроз које појаве се наставља и опстаје. У смислу античног грчког права, и правних установа које се проналазе у хеленизованим египатским папирусима, познати су исти термини који означавају сличне појаве. Византијски тестаменти који су у раду испитивани и закључци који су тим поводом донети, доприносе разумевању рецепције античких права, пре свега римског, у срењовековним правним системима.

VI Закључак

Комисија је мишљења да је докторска дисертација кандидаткиње **Тамаре Матовић** под насловом „Завештања у архивама светогорских манастира (XIII-XV век)“ урађена у свему према одобреној пријави, да је оригинално и самостално научно дело и да испуњава услове за јавну одбрану. Стога је слободна да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду упути

ПРЕДЛОГ

да прихвати позивитну оцену докторске дисертације Тамаре Матовић под насловом „Завештања у архивама светогорских манастира (XIII-XV век)“ и одреди Комисију за њену јавну одбрану.

У Београду, март 2017.

академик др Мирјана Живојиновић

проф. др Сима Аврамовић, редовни професор Правног
факултета Универзитета у Београду

проф. др Срђан Шаркић, редовни професор Правног факултета Универзитета у
Новом Саду